https://doi.org/10.24101/logos.2026.39
Gauta / Received 2026 06 30

EUGENIJUS DANILEVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva
Vytautas Magnus University, Lithuania

ŠVIETIMO SISTEMOS KOMERCIALIZACIJOS TENDENCIJOS NEOLIBERALIZMO KONTEKSTE

Trends in the Commercialization of the Education System in the Context of Neoliberalism

SUMMARY

This article analyzes trends in the commercialization of the education system in the context of neoliberalism. It introduces the concept of the commercialization of the education system in the context of neoliberalism. The main causes of the commercialization of the education system are identified, and the positive and negative consequences of this commercialization are highlighted. The commercialization of the education system transforms the status of its key participants: as teachers' autonomy diminishes due to bureaucratization, testing, and competition among schools, they become service providers. Students, once civically responsible participants in the educational process, become customers who view education as an investment in personal capital rather than the common good.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojamos švietimo sistemos komercializacijos tendencijos neoliberalizmo kontekste. Pristatoma švietimo sistemos komercializacijos samprata, nustatytos pagrindinės švietimo sistemos komercializacijos priežastys, išskiriamos teigiamos ir neigiamos švietimo sistemos komercializacijos pasekmės. Švietimo sistemos komercializacija transformuoja pagrindinių švietimo sistemos dalyvių statusą: mažėjant mokytojo autonomijai dėl biurokratizacijos, testavimo ir konkurencijos tarp mokyklų, jis tampa paslaugų teikėju. Mokinys iš pilietiškai atsakingo ugdymo dalyvio tampa klientu, suvokiančiu švietimą kaip investiciją į asmeninį kapitalą, o ne į bendrąjį gėrį.

RAKTAŽODŽIAI: švietimo sistema, komercializacija, neoliberalizmas.
KEY WORDS: education system, commercialization, neoliberalism.

Copyright © 2026 Eugenijus Danilevičius. Published by PO LOGOS Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

ĮVADAS

Mokytojo profesija svarbi tuo, kad šios profesijos atstovai – mokytojai – teikia išsilavinimo pagrindus būsimiems gydytojams, teisininkams, odontologams, politikams, verslininkams ir visų kitų profesijų atstovams. Mokytojai kuria švietimo pridėtinę vertę. Žmogiškieji resursai yra vienas iš svarbiausių pridėtinės vertės kūrėjų. Tad stambiųjų transnacionalinių korporacijų atstovai privatizuoja švietimo paslaugas ir mokymo įstaigas siekdami ne vien pelno – jie taip pat investuoja savo lėšas į būsimų darbuotojų parengimą. Taigi mokytojai šioje neoliberalioje paradigmoje tampa atsakingi už būsimosios darbo jėgos parengimą ir jos kokybę.

Viešųjų paslaugų privatizavimas, žmogiškojo kapitalo komercializacija, nekonformistinių vyriausybių destabilizavimas, tarptautinių transnacionalinių korporacijų įtakos stiprėjimas lėmė tai, kad sukurtos globalios konkurencinės rinkos, teikiant tokias tradicines viešąsias paslaugas kaip medicina ir švietimas. Daugumoje pasaulio valstybių įgyvendinama globali mokyklinio ugdymo / mokymo ir aukštojo mokslo studijų reforma yra neoliberalios komercializacijos ideologijos ir politinio užsakymo dalis. Tokioje utilitarinėje švietimo sistemoje siekiama, rūpinantis kuo mažesnėmis sąnaudomis arba didesniu pelnu, parengti ideologiškai lojalią ir techniškai kvalifikuotą darbo jėgą bei uolų vartotoją. Tokiai švietimo sistemai veikiant palaipsniui „klestintis vartotojiškumas ir utilitarizmas pereina netgi į tarpasmeninius santykius“ (Skinkaitis R., Slepikaitė D. V. 2021: 55).

Švietimas tradiciškai buvo laikomas viena svarbiausių bendrojo gėrio dalių, kuria valstybės turi užtikrinti kiekvienam piliečiui teisę į išsilavinimą: švietimas turi būti prieinamas visiems, nepriklausomai nuo jų pajamų, etninės kilmės ar geografinės padėties. Valstybės valdomas švietimas taip pat mažina socialinę atskirtį ir suteikia galimybę visiems vaikams realizuoti savo mokymosi ar studijų potencialą. Švietimas didina visuomenės bendrąją gerovę, mažindamas socialinių problemų (nusikalstamumo, nedarbo žalingų įpročių ir kt.) riziką, taip pat stiprina demokratijos stabilumą. Mokykla traktuojama kaip bendruomenė, sudaryta iš moksleivių, jų tėvų, pedagogų ir mokyklos administracijos.

Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais pasaulyje, įskaitant ir Lietuvą, vyksta intensyvi švietimo sistemos komercializacija. Švietimo paslaugos tampa rinkos objektu, o mokyklos, tiek vidurinės, tiek ir aukštosios, – tarpusavyje konkuruojančiomis įmonėmis. Kiekviena jų siekia maksimizuoti savo pelną arba bent jau išlaikyti finansinį tvarumą. Neoliberalios švietimo reformos akivaizdoje šiuolaikiniai mokytojai, kaip ir kitų sričių profesionalai, susiduria su nuolat vykstančia politikos bei ekonomikos kaitos ir tradicinių etinių, moralinių vertybių devalvacijos pasekmėmis.

Neoliberalizmo inspiruota švietimo sistemos komercializacijos kryptis proteguojama, pasitelkiant šias visuomenei patrauklias idėjas: rinkos mechanizmai yra veiksmingiausias būdas organizuoti švietimą; švietimas yra grąžą duodanti asmeninė investicija į žmogiškąjį kapitalą; konkurencija tarp švietimo institucijų gerina mokymo / studijų kokybę ir kt.

Valstybės valdomam švietimui ir privačiajam kapitalui priklausančioms komercializuotoms ugdymo institucijoms keliami tikslai ir uždaviniai dažnai prieštarauja vieni kitiems ir verčia fundamentaliai diskutuoti apie švietimo misiją bei vaidmenį visuomenėje.

Šio *tyrimo objektas* – švietimo sistemos komercializacijos tendencijos neoliberalizmo kontekste.

Tyrimo uždaviniai: 1) pristatyti švietimo sistemos komercializacijos sampratą neoliberalizmo kontekste; 2) nustatyti pagrindines švietimo sistemos komercializacijos priežastis; 3) išskirti pagrindines švietimo sistemos komercializacijos pasekmes.

Straipsnyje naudojami mokslinės literatūros analizės, informacijos sisteminimo ir lyginamosios analizės tyrimo metodai.

ŠVIETIMO SISTEMOS KOMERCIALIZACIJOS SAMPRATA NEOLIBERALIZMO KONTEKSTE

„Švietimo komercializacija“ socialiniuose moksluose nėra vienareikšmė sąvoka – veikiau tai analitinis konstruktas, apimantis skirtingas interpretacines tradicijas. Švietimo komercializacija literatūroje analizuojama kaip daugialypis neoliberalizmo inspiruotas procesas, apimantis rinkos racionalumo plėtrą į socialines sistemas (Harvey 2005), švietimo politikos ir institucijų marketizaciją (Ball 2007, 2012), akademinio darbo komodifikaciją (Slaughter & Rhoades 2009) ir švietimo misijos transformaciją, siekiant platesnio epistemologinio pokyčio, kuriuo švietimas perkonstruojamas iš viešosios gėrybės į ekonominę prekę (Giroux 2015).

Švietimo sistemos komercializacija – tai procesas, kuriam vykstant švietimas vis labiau reorganizuojamas pagal rinkos ekonomikos principus, skatinama konkurencija, privatizacija, veiksmingumo logika ir vartotojo pasirinkimo modeliai. Švietimo teikiamos paslaugos tampa ekonominių mainų objektu, komerciniai veikėjai labiau įsitraukia į švietimo sektorių, o organizuojant ir valdant švietimą, stiprėja rinkos logika, orientuota į paslaugų kūrimą, rinkodarą ir pardavimą (Hogan A., Greg T. 2017: 3). Vykstant švietimo sistemos komercializacijai, švietimo paslaugos pradeda veikti pagal rinkos principus: jos tampa parduodamomis prekėmis, o jų kokybė vertinama pagal konkurencingumo ir pelningumo rodiklius. Tai susiję su platesniu neoliberalios ekonomikos politikos įsigalėjimu, kurioje rinkos mechanizmai laikomi veiksmingiausiu būdu organizuoti visuomenės gyvenimą. Švietimas pradedamas suvokti ne tik kaip socialinė teisė, bet ir kaip investicija į žmogiškąjį kapitalą. Švietimo komercializacija nėra vien tik finansavimo ar valdymo metodų keitimas – ji konceptualiai keičia pačią švietimo prasmę.

Švietimo sistemos komercializacija yra daugiasluoksnis procesas, apimantis tris tarpusavyje susijusius lygmenis:

1. *Institucinę komercializaciją* – mokyklų ir aukštųjų mokyklų transformaciją į rinkos objektus, veikiančius pagal pelno siekimo principus. Crichtonas (2010) teigia, kad švietimo institucijos tampa į pardavimus orientuotomis organizacijomis, kuriose komerciniai tikslai darosi svarbesni už ugdymo tikslus.

2. *Paslaugų komercializaciją*, kurią sudaro švietimo paslaugų, kaip rinkos prekės, pirkimas ir pardavimas, įskaitant papildomus mokesčius už studijas, mokslą bei kitas mokymo paslaugas. Hogan ir Thompsonas (2017) komercializaciją apibrėžia kaip švietimo prekių ir paslaugų kūrimą, jų rinkodarą ir pardavimą.
3. *Turinio komercializaciją* – mokymo programų ir turinio pritaikymą rinkai, kurioje vyrauja perspektyvios, į praktiką orientuotos ir pelningos specialybės. Crichtonas (2010) pažymi, kad komerciniai interesai ima formuoti mokymo ir mokymosi procesus bei ugdymo prioritetus.

Švietimo komercializacija – tai su neoliberalizmo plėtra glaudžiai susijęs kompleksinis procesas, kuriam vykstant transformuojami švietimo tikslai – nuo viešosios gėrybės persiorientuojama prie rinkos produkto kūrimo; švietimo institucijos iš autonominių paverčiamos tarpusavyje konkuruojančiomis organizacijomis; švietimo dalyviai – iš piliečių į vartotojus..

PAGRINDINĖS ŠVIETIMO SISTEMOS KOMERCIALIZACIJOS PRIEŽASTYS

Švietimo komercializacija nėra atsitiktinis reiškinys – tai sisteminis pokytis, kylantis iš ekonominių, politinių ir ideologinių transformacijų. Toliau išskiriamos pagrindinės švietimo komercializacijos priežastys.

Neoliberalios ekonomikos politikos įsigalėjimas. Neoliberalizmas remiasi idėja, kad rinkos mechanizmai yra veiksmingesni nei valstybės reguliavimas. Švietimo sistemoje diegiami šie pagrindiniai neoliberalios politikos principai: didesnė konkurencija tarp švietimo institucijų skatina mokymo / studijų kokybės augimą, švietimo institucijos turi siekti maksimizuoti pelną, švietimo kokybė vertinama pagal empiriškai išmatuojamus rinkos rodiklius, valstybė mažina švietimo finansavimą ir brangina mokesčius už mokslą, švietimo paslaugų kainos formuojamos pagal rinkos principus ir kt. Įsigalėjus neoliberalios ekonomikos politikai, sukurtas naujas švietimo organizavimo modelis, pagal kurį tiek bendrojo lavinimo, tiek aukštosios mokyklos tampa konkuruojančiomis, pelno siekiančiomis įmonėmis. Pradeda vyrauti rinkos logika, kuria remiantis, pritraukiami gabūs mokiniai, teikiamos papildomos komercinės švietimo paslaugos.

Integracija į Europos Sąjungą ir neoliberalios politikos įsigalėjimas yra pagrindinės Lietuvos švietimo komercializacijos priežastys. ES skatina taikyti rinkos mechanizmus švietime. Lietuva vadovaujasi ES švietimo politika, todėl Lietuvos švietimo sistema tampa konkurencinga, švietimo institucijos veikia pagal rinkos principus, vyksta jų privatizacija bei plėtra. Lietuvos švietimo kokybė vertinama pagal kiekybinius rinkos rodiklius.

Globalizacija ir tarptautinė konkurencija. Sukuriama nauja švietimo rinka, kurioje švietimo institucijos konkuruoja globaliu mastu. Švietimo institucijos stengiasi pritraukti kuo daugiau užsienio valstybių studentų, kurie gali mokėti už mokslus ir padeda įgyvendinti studijų programas. Šioje srityje dalyvauja ir Lietuvos universitetai. Švietimo institucijos kuria tarptautines studijų programas, kurios yra parduodamos kaip rinkos prekės. Švie-

timo kokybė vertinama pagal tarptautinius rodiklius, švietimo institucijos konkuruoja globaliai, siekdamos pritraukti studentų, užtikrinti studijų finansavimą ir stiprinti reputaciją. Tai daroma per universitetų reitingavimo sistemas, kurios kuria universitetų hierarchijas, skatina jas tarpusavyje konkuruoti ir keičia švietimo institucijų strategijas.

Valstybinio švietimo sistemos finansavimo mažėjimas. Viena pagrindinių švietimo komercializacijos priežasčių ta, kad mažėja švietimui skirtas viešasis finansavimas. Pastaraisiais dešimtmečiais daugelis valstybių, tarp jų ir Lietuva, mažino švietimo finansavimą iš valstybės biudžeto. Štai du kiekybiniai statistiniai švietimui skirtų viešųjų išlaidų dinamikos vertinimo rodikliai:

1. Pasaulio bankas (2026) pateikia tokius švietimui skirtos išlaidų dalies Lietuvos valstybės biudžete kaitos duomenis: 1993 m. – 43,8 proc. valstybės biudžeto; 2003 m. – 15,6 proc. valstybės biudžeto; 2013 m. – 12,9 proc. valstybės biudžeto. Fiksuojama, kad per 1993–2022 metų laikotarpį 3,7 karto sumažėjo švietimui skirtų lėšų.
2. Remiantis Eurostato (2026) duomenimis, per 2014–2022 metų laikotarpį švietimui skirta bendrojo vidaus produkto (BVP) dalis sumažėjo nuo 4,51 proc. iki 4,25 proc. Tai reiškia, kad Lietuva švietimui skyrė maždaug 173 mln. EUR mažiau, nei būtų skyrusi, išlaikydama 2014 m. švietimo finansavimo BVP dalį (4,51 proc.).

Šie kiekybiniai statistiniai švietimo finansavimo dinamikos rodikliai patvirtina tendenciją, kad mažėja Lietuvos švietimui skirtų biudžeto lėšų. Švietimo sistemos valstybinio finansavimo mažėjimas skatina jos komercializaciją. Švietimo institucijos, reaguodamos į lėšų stygių, įveda mokesčius už papildomas komercines paslaugas (už įvairių kursų, seminarų, konsultacijų organizavimą ir pan.); skatina plėtoti valstybės nefinansuojamas studijas ir įvairias neformalias mokymosi programas; ieško privataus finansavimo (donorų, įmonių partnerystės ir pan.); siekia didinti savo pelną arba bent išlaikyti finansinį tvarumą.

Technologijų progresas ir skaitmenizacija sukūrė naujas galimybes teikti švietimo paslaugas: skaitmeninis nuotolinis (angl. *online*) mokymas per internetą leidžia organizuoti švietimą globaliai, mokymo platformos ir skaitmeninės technologijos siūlo mokymo paslaugas kaip rinkos prekes, pritaikytas prie rinkos reikalavimų, komercinės mokymo programos ir jų turinys virsta prekėmis.

Lietuvos švietimo sistema komercializuota dėl panašių priežasčių kaip ir globali. Tačiau yra keletas specifinių priežasčių:

Demografinė krizė ir švietimo sistemos finansinis tvarumas. Mažėjant gimstamumui ir žmonėms sparčiai emigruojant, gyventojų lieka vis mažiau. Dėl to mažėja lankančiųjų ugdymo įstaigas ir studijuojančiųjų aukštosiose mokyklose. Daugelio švietimo institucijų finansinis tvarumas tampa problemiškas, taigi jos pradeda ieškoti papildomų finansavimo šaltinių ir teikti komercines mokymo / studijų paslaugas.

Mokesčio už mokslą kolegijose ir universitetuose bei privačiose mokyklose įvedimas. Šis mokestis paskatino švietimo institucijas tapti tarpusavyje konkuruojančiomis ir pelno siekiančiomis įmonėmis. Tai – dar viena Lietuvos švietimo komercializacijos priežastis.

ŠVIETIMO SISTEMOS KOMERCIALIZACIJOS PASEKMĖS

Švietimo komercializacija yra sudėtingas procesas, turintis tiek teigiamų, tiek neigiamų pasekmių. Nors, viena vertus, komercializacija gali didinti švietimo veiksmingumą ir konkurencingumą, kita vertus, ji sukelia rimtų socialinių problemų bei grėsmių švietimo, kaip viešosios gerovės užtikrinimo priemonės, sampratai. Toliau išskiriamos *teigiamos švietimo komercializacijos pasekmės*.

Didėja švietimo ekonominis veiksmingumas. Įdiegus rinkos mechanizmus į švietimo sistemą, ji gali tapti ekonomiškai veiksmingesnė: mažėja administracinio mokymo / studijų valdymo ištekliai, užtikrinamas tinkamas finansų valdymas, veiksmingiau naudojami mokymo / studijų ištekliai, geriau veikia organizacinė struktūra ir kt. Rinkos mechanizmai švietime didina institucijų veiksmingumą, nes jos turi siekti maksimizuoti savo pajamas.

Skatinama diegti inovacijas į švietimą. Švietimo institucijos, siekdamos būti konkurencingos, skatina diegti inovacijas: spartėja mokymo technologijų ir infrastruktūros modernizacija, o mokymo programos ir jų turinys bei metodai lanksčiau prisitaiko prie rinkos pokyčių.

Plėtojama švietimo paslaugų prieiga. Komercializacija gali išplėsti galimybes naudotis švietimo paslaugomis tiems, kurie negali mokytis tradicinėse švietimo įstaigose. Nuotolinis skaitmeninis mokymas internetu padarė švietimo paslaugas prieinamas globaliu mastu (OECD 2023).

Nors švietimo sistemos komercializacija turi teigiamų aspektų, vis dėlto dažnai ji tampa fundamentalių socialinių problemų šaltiniu. Toliau išskiriamos *neigiamos švietimo komercializacijos pasekmės*.

Išryškėja socialinė atskirtis ir švietimo paslaugų prieinamumo nelygybė. Švietimo komercializacija didina socialinę atskirtį, nes švietimo paslaugos tampa prieinamos tik tiems, kurie turi pakankamai lėšų. Su socialine atskirtimi ir švietimo paslaugų prieinamumo nelygybe susiduria mažesnes pajamas gaunančių šeimų vaikai, kurių tėvai ar globėjai turi ribotas finansines galimybes. Didėjant studijų kainai, aukštasis mokslas tampa mažiau prieinamas socialiai pažeidžiamoms visuomenės grupėms. Geografinę nelygybę patiria vaikai, gyvenantys mažesniuose regionuose, nutolusiuose nuo didelių miestų, kur nėra galimybių rinktis mokymo įstaigas arba jos yra ribotos. Valstybės duomenų agentūros (2024) duomenimis, skurdo rizikos grupei piklauso beveik penktadalis Lietuvos vaikų. Remiantis UNESCO (2026) tyrimo rezultatais, galima teigti, kad Lietuvoje išlieka reikšmingi socioekonominiai skirtumai, susiję su švietimo prieinamumu, ir vaikai iš šeimų, gaunančių mažesnes pajamas, turi mažiau galimybių įsitraukti į kokybišką ugdymą.

Jaučiama akademinės laisvės ribojimų grėsmė. Švietimo komercializacija sukelia pavojų akademinei laisvei, nes užsakomųjų tyrimų atveju privataus kapitalo ar stambių korporacijų valdomos švietimo institucijos dažnai prioritetą teikia tyrimo užsakovų ar valdytojų interesus atitinkantiems tikslams.

Švietimo sistemoje pakeičiama vartojama terminija. „Ugdymą“, „moralinį ir estetinį auklėjimą“, „tautinį paveldą“ bei „žmogiškųjų vertybių perdavimą“ ir pan. keičia rinkos terminai: „paslaugų teikėjai“, „paslaugų gavėjai (klientai)“, „produkcijos kūrimas“, „kokybės gerinimas“, „užsakomųjų projektų įgyvendinimas“ ir kt.

Kritinio mąstymo ugdymas pakeičiamas gyvenimo įgūdžių programa. Apibendrinant šią tendenciją, galima teigti, kad neoliberali politika ir praktika švietimą pavertė preke, o mokinius ir tėvus – vartotojais.

Sukuriamos ir stiprinamos mokyklų hierarchijos. Vienas iš švietimo sistemos komercializacijos ir privatizavimo rezultatų tas, kad, steigiant naujus mokyklų tipus ir plečiant tėvų galimybes rinktis mokymo įstaigas, sukuriamos arba stiprinamos mokyklų hierarchijos ir vaikams bei jų tėvams (vartotojams) rengiama konkurencinga švietimo įstaigų rinka. Nustačius finansavimą vienam mokiniui *(mokinio krepšelį)*, finansavimo dydis tapo priklausomas nuo mokinių skaičiaus, kuriam turi įtakos demografinė situacija mokyklos teritorijoje ir mokymosi pasiekimų vertinimo rezultatai. Palaipsniui įsigalėjo mokyklų skirstymas į prestižines ir neprestižines – pastarosios įvardijamos nesėkmingomis. Tėvai stengiasi, kad jų vaikai nesimokytų tose mokyklose, tad mokinių skaičius ten vis mažėja. Mokytojai ir administracija viešai kritikuojami, geresni darbuotojai pereina dirbti į prestižines mokyklas ir, suveikus rinkos konkurencijos dėsniui, šios neprestižinės mokyklos uždaromos. Mokinių, pasirinkusių mokytis prestižinėse mokyklose, skaičius auga, ir jos negali priimti visų norinčiųjų (daromos atrankos), o neprestižinėse mokyklose, dažnai esančiose nepasiturinčiuose rajonuose, mokinių skaičius mažėja, ir jos tampa nerentabilios.

Švietimo politika atsiriboja nuo humanistinio atsakomybės ir bendruomeniško tarpusavio ryšio stiprinimo. Švietimo sistemos komercializacija sukelia ne vien ugdymo įstaigų segregaciją. Parkeris (Parker 2017: 54) atskleidžia ir kitas mokymo komercializacijos pasekmes, taip pat aktualias Lietuvos švietimo sistemai:

> Švietimą traktuojant iš verslo perspektyvos, smarkiai mažinamos išlaidos, destabilizuojamos mokytojų sąjungos ir vis labiau standartizuojamos mokymo programos, į standartus spraudžiamas mokymas ir vertinimas. Švietimo politikos diskursas atsiriboja nuo humanistinių siekių stiprinti atsakomybę bei bendruomenišką tarpusavio ryšį ir proteguoja neoliberalistinę atskaitomybę bei individualistinę konkurenciją (Parker 2017: 54).

Mažėja mokymo / studijų kokybė kai kuriose nepelningose mokslo srityse. Švietimo institucijos koncentruojasi į paklausesnes mokymo / studijų programas ir specialybių bei mokslo sritis – į jas ir sutelkiamos švietimui skirtos lėšos. O nepelningų studijų / mokslo sritims (pavyzdžiui, humanitarinių mokslų sričiai) finansavimas mažinamas, argumentuojant tuo, kad šios sritys yra nepelningos arba teikia per mažai pelno.

Berkmanas (2020) įvardija tiesioginius paradigminius universitetų misijos pokyčius, inspiruotus Lietuvos aukštojo mokslo komercializacijos veiksnių ir priemonių:

> Klasikinis universitetas po truputį nyksta, jis *de facto* virsta į rengimo darbo rinkai ar profesijoms centrą (net jeigu ir vadinamas „universitetu“); universitetai praranda bet kokią įtaką stabdant visuomenės tapimą materialistine ir hedonistine, kurioje daugumai gyvenimo prasmės viršūne tampa gerai apmokamas darbas, suteikiantis prieigą prie dar daugiau materialinių vertybių ir malonumų; [...] klasikinei universiteto misijai būtinų socialinių ar humanitarinių mokslų nereikia, nes jie nėra svarbūs darbo rinkai, kai jiems skiriamas neproporcingai mažesnis finansavimas. Keliami

klausimai: kam reikalingi sociologai, filosofai, istorikai, religijotyrininkai, etnologai, kokią pridėtinę vertę jie gali sukurti, kokią paslaugą teikti? (Berkman 2020).

Neigiamos švietimo sistemos komercializacijos ir privatizavimo pasekmės yra reikšmingesnės už galimus teigiamus padarinius. Komercializacija ir privatizavimas didina socialinę atskirtį, gilina prieigos prie švietimo paslaugų nelygybę, kelia grėsmę akademinei laisvei ir deformuoja švietimo sampratą. Tokios transformacijos sukuria kompleksiškas socialines problemas, kurios gali turėti ilgalaikių neigiamų pasekmių socialinei sanglaudai bei demokratijos stabilumui.

IŠVADOS

Žmogaus kaip objekto traktavimas, prieštaraujantis etikos ir personalizmo nuostatoms, atveria galimybę ne tik pasinaudoti asmeniu ir jį eksploatuoti, bet ir, komercializavus ir skaitmenizavus švietimo sistemą bei mokytojo profesiją, pakeisti žmogų, kaip objektą, kitais objektais, pavyzdžiui, skaitmeninių technologijų priemonėmis.

Išskiriamos šios pagrindinės švietimo komercializacijos priežastys: neoliberalios ekonomikos politikos įsigalėjimas, globalizacija ir tarptautinė konkurencija, valstybinio švietimo sistemos finansavimo mažėjimas, švietimo technologijų progresas bei skaitmenizacija, demografinės krizės įtaka finansiniam švietimo sistemos tvarumui ir mokesčio už mokslą kolegijose, universitetuose bei privačiose bendrojo lavinimo mokyklose įvedimas.

Atskleidžiamos šios pagrindinės teigiamos švietimo sistemos komercializacijos pasekmės: didėja švietimo ekonominis veiksmingumas, skatinama diegti inovacijas švietime ir plėsti švietimo paslaugų prieigą. Parodomos šios pagrindinės neigiamos švietimo sistemos komercializacijos pasekmės: išryškėja socialinė atskirtis ir švietimo paslaugų prieinamumo nelygybė, jaučiama akademinės laisvės apribojimų grėsmė, pakeičiama švietimo sistemoje vartojama terminija, kritinio mąstymo ugdymas paverčiamas gyvenimo įgūdžių programa, sukuriamos ir stiprinamos mokyklų hierarchijos, švietimo politika nebesiekia stiprinti humanistinio atsakomybės ir bendruomeniško tarpusavio ryšio, taip pat mažėja mokymo / studijų kokybė kai kuriose nepelningose mokslo srityse. Teigiamos švietimo sistemos komercializacijos aspektai nekompensuoja neigiamų jos pasekmių – jos kelia didžiules grėsmes socialinei gerovei ir visuomenės saugumui. Tai lemia bendrą neigiamą švietimo sistemos komercializacijos vertinimą.

Įsigalėjus neoliberalizmui, sukurta nauja švietimo samprata, kuri švietimas vertinamas ne kaip viešoji gėrybė, o kaip individuali investicija, didinanti asmens žmogiškąjį kapitalą ir konkurencingumą darbo rinkoje. Radikaliai transformuojami švietimo tikslai: nuo asmenybės ugdymo ir visuomenės gerovės didinimo pereinama prie ekonominio veiksmingumo ir pelno maksimizavimo. Visa tai sukūrė naują švietimo paslaugų teikimo modelį, pagal kurį jos gali būti teikiamos globaliai ir parduodamos kaip rinkos prekės. Šis modelis įgalino komercializuoti švietimą ne tik nacionaliniu, bet ir globaliniu lygmeniu.

Valstybinės švietimo politikos formuotojams siūlomos šios švietimo sistemos komercializacijos valdymo priemo-

nės: siekiant užtikrinti švietimo, kaip viešosios gerovės kūrimo priemonės, funkciją, didinti švietimo finansavimą iš valstybės biudžeto; įgyvendinti socialinės atskirties mažinimo programas, pasirūpinant, kad švietimas būtų prieinamas visiems vaikams, nepriklausomai nuo jų socialinio statuso; užtikrinti švietimo prieinamumą ir vienodas teises gauti kokybišką ugdymą; stiprinti akademinę autonomiją; koordinuoti švietimo paslaugų komercializaciją; vengti visiškos visuomenės atomizacijos ir technokratizacijos; didinti valstybinį humanitarinių mokslų (ir kitų nepelningų ar nerentabilių, tačiau visuomenės raidai ir tvariam vystymuisi svarbių mokslo sričių) finansavimą.

Literatūra

Ball Stephen John. 2007. *Education plc: Understanding private sector participation in public education*. Routledge. Prieinamas internete: https://doi.org/10.4324/9780203964200.

Ball Stephen John. 2012. *Global education inc.: New policy networks and the neo-liberal imaginary*. Routledge. Prieinamas internete: https://doi.org/10.4324/9780203803301.

Berkmanas Tomas. 2020. *Aukštojo mokslo komercializacija: kur ribos?* Vytauto Didžiojo universitetas, Teisės fakultetas. Prieinamas internete: https://www.vdu.lt/lt/aukstojo-mokslo-komercializacija-kur-ribos/.

Crichton Jonathan. 2010. *The Discourse of Commercialization. Palgrave Macmillan*. Prieinamas internete: (PDF) The Discourse of Commercialization – Introduction.

Eurostat. 2026. *Public expenditure on education by education level and programme orientation (% of GDP) – educ_uoe_fine06*. Luxembourg: European Commission. Prieinamas internete: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uoe_fine06/default/table?lang=en.

Harvey David. 2005. *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press. Prieinamas internete: A Brief History of Neoliberalism.

Giroux Henry A. 2015. Neoliberalism's war against higher education and the role of public intellectuals, *Revista Interdisciplinaria de Filosofía y Psicología* 10 (34): 5–16. Prieinamas internete: Neoliberalism's War Against Higher Education and The - DocsLib.

Hogan Anna, Thompson Greg. 2017. Commercialization in Education, *Oxford Research Encyclopedia of Education*. Oxford University Press. Prieinamas internete: https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.180.

Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). 2023. *Education at a Glance 2023: OECD Indicators.* Prieinamas internete: https://doi.org/10.1787/e13bef63-en.

Parker Lana. 2017. Creating a Crisis: Selling Neoliberal Policy Through the Rebranding of Education, *Canadian Journal of Educational Administration and Policy* 183: 44–60. Prieinamas internete: https://journalhosting.ucalgary.ca/index.php/cjeap/article/view/31168.

Pasaulio bankas. 2026. Government expenditure on education, total (% of government expenditure). Lithuania. Prieinamas internete: https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GB.ZS?locations=LT.

Skinkaitis Rimas, Slepikaitė Dominyka-Violeta. 2021. Postmodernios visuomenės asmens meilės sampratos antropologiniai iššūkiai jaunimui XXI amžiaus pradžioje, *Soter* 79 (107): 53–68. Prieinamas internete: https://ejournals.vdu.lt/index.php/SJRS/article/view/2980/1975.

Slaughter Sheila, Rhoades Gary. 2009. *Academic capitalism and the new economy: Markets, state, and higher education*. Johns Hopkins University Press. Prieinamas internete: https://eric.ed.gov/?id=ED528678.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). 2026. *Global Education Monitoring Report – Lithuania country case study.* Prieinamas internete: https://www.unesco.org/gem-report/en/2026-gem-report-country-case-studies/lithuania.

Valstybės duomenų agentūra. 2024. *Poverty indicators for 2024 have been presented*. Prieinamas internete: https://vda.lrv.lt/en/news/poverty-indicators-for-2024-have-been-presented/.